№ 103: НАШІ МАЛЕНЬКІ ІСТОРІЇ

Плакальник людства

ОЛЬГА МЕРЦ

26 ТРАВНЯ 2023

Є дві великі спокуси зображати людину в максимально непривабливому, незугарному, жалюгідному стані. Перша полягає в тому, щоби вказати на неї пальцем у мізантропічній пародії на «Ecce Homo» і сказати: «Ось вона, людина. Бачите, яка ниця і огидна? Хіба вона заслуговує на щось добре?» Друга ж спокуса полягає в намаганні взагалі зняти з людини відповідальність, звинувативши в її особистих нещастях і негідних учинках жорстоке суспільство, політичні реалії, дитячі травми — тобто будь-що, крім неї самої.

Owen Gent

Американський режисер Даррен Аронофскі не піддається жодній із цих спокус. Стоячи поруч із людиною, що лежить, закривавлена, у брудній канаві на узбіччі життя, він не добиває її ногами; але й не розгортає транспарантів зі звинуваченнями до сторонніх людей і далеких обставин. Він не моралізує. Він не шукає винних. Він — плакальник людства від світу кінематографу.

Цинізм, зверхність, презирство до занадто «простих» або занадто «сентиментальних» сюжетів поширені в сучасній культурі. Ми соромимося природних людських почуттів. Коли йдеться про незалежних режисерів, до яких належить Аронофскі, то зазвичай очікуємо потрійних сенсів, складних філософських повідомлень і глибоких алюзій. І їх, якщо чесно, у нього не бракує, але вони — не головне. Головне в його фільмах — люди і їхні історії. Ті, кому просто боляче — і нам боляче разом із ними, бо вони — дзеркало нас самих. Ми співчуваємо їм, бо знаємо, що таке життя і як воно іноді складається — не без нашої участі. Так виглядає «Ecce Homo» у виконанні Даррена Аронофскі.

Фільм «Кит», який вийшов цієї весни, мало кого залишив байдужим. Історія про чоловіка, що страждає на аномальне ожиріння й намагається налагодити стосунки з донькою-підлітком, яку колись покинув заради коханця, викликала шквал обговорень. Одні коментатори закидали режисерові просування ліволіберального порядку денного; критики з протилежного табору вбачали у фільмі фетшеймінг та інші упередження; передбачувано, ні тим, ні іншим зовсім не обов'язково було дивитися сам фільм, щоб скласти про нього враження.

Утім, нічого нового. Свого часу «Реквієм за мрією» також звинувачували у пропаганді наркотиків, хоча складно уявити, як ця стрічка може спонукати когось поринути у світ залежності замість того, щоб мірою своїх сил тікати від нього якнайдалі. Для мене, чотирнадцятирічної, фільм став радикальним щепленням: саме «Реквієм за мрією», від перегляду якого мені довелося оклигувати кілька днів, став причиною того, чому навіть у часи найтемніших підліткових бур я, мов чорт ладану, сахалася будь-яких наркотичних речовин.

За пітьмою і брудом, на самому дні, завжди видно живу душу, яка страждає.

Так, тілесність і шок-контент — це одна з особливостей фірмового стилю Аронофскі. Наркоман, що вводить голку у інфіковану рану, яка вже смердить смертю. Рестлер, що збиткується над власним тілом, перетворюючи його на зламану іграшку для «боїв без правил». Балерина, що роздирає власну плоть у боротьбі зі внутрішніми демонами. Аномально товстий чоловік, що напихається їжею в нападі булімії. Звучить огидно? Ще б пак. Виглядає ще гірше. Відверто важкі для сприйняття сцени роблять фільми Аронофскі сумнівним вибором для обговорення у недільних парафіяльних спільнотах. Але річ у тім, що режисер показує це не заради «чорнухи». Говорячи біблійною мовою, він демонструє всю потворність гріха, усе зло, якого він може завдати людській природі, — але там, за пітьмою і брудом, на самому дні, завжди видно живу душу, яка страждає. Ми бачимо, якого болю завдають собі люди власними виборами й учинками, і це викликає у нас не відразу, а жаль і співчуття. Ми не хочемо звинувачувати, ми не хочемо засуджувати, ми хочемо просто сісти поряд і заплакати над понівеченими людськими життями. Іншими словами, ці фільми у найприродніший спосіб пробуджують нашу власну людяність.

Даррен Аронофскі не вважає себе побожним, однак виховання у консервативній юдейській родині не могло не накласти свого відбитку на його творчість. Бог, Його роль у творінні, Його стосунки з людиною — теми, до яких режисер не раз звертався, і схоже, що з часом його інтерес до них лише посилюється.

Уперше він упритул наблизився до питання Бога у стрічці «Джерело» (в Україні поширений хибний за змістом варіант перекладу «Фонтан») — красивій і химерній притчі в жанрі магічного реалізму про пошуки біблійного Дерева Життя та пізнання таємниць смерті, вічності й безсмертя. Фільм провалився у прокаті, однак Аронофскі це не зупинило.

Через вісім років режисер повернувся до релігійної тематики з апокрифічним фільмом «Ной» — вільним переосмисленням подій книги Буття. Не буде помилкою сказати, що цей фільм — про випробування віри, про свободу вибору й відповідальність за його наслідки. Але передусім він про людство. Очима Ноя ми бачимо світ після гріхопадіння, і цей світ — напрочуд неприємне місце, із якого немов висмоктали всю радість і яскраві барви. Занепале людство стало зграєю здичавілих варварів, його існування перетворилося на нескінченну оргію насильства, і мимоволі виникає запитання: чи достойне воно життя?

Те саме питання мучить і головного героя. Пливучи бурхливими водами загиблого світу, він тримає в руках майбутнє людства і просить у Бога поради, що робити далі. Але Бог мовчить. Він дає людині свободу вибору. І цей вибір, зрештою — на користь життя.

Любов усе одно перемагає. Життя долає смерть, і занепале людство отримує ще один шанс.

Цей елемент надії всупереч усьому міститься навіть у горор-притчі «Мати!», сповненій алюзій на біблійну історію — від сотворіння до розп'яття Христа. Тут ми теж бачимо людство в непривабливій подобі заблукалого, хаотичного, дикого натовпу, який власноруч убиває новонародженого Спасителя і розграбовує рай. Та любов усе одно перемагає. Життя долає смерть, і занепале людство отримує ще один шанс.

На цьому тлі «Кит», поки що останній фільм режисера, здається поверненням до маленьких людських трагедій після тривалої екзистенційної подорожі. Однак у цій родинній драмі є виразний релігійний елемент — і він тут не для того, щоб передати банальне повідомлення «релігія — це погано, вона руйнує людські життя». Зрештою, для Аронофскі це було б занадто просто.

Кульмінаційний момент «Кита» — це щиросердне каяття на порозі смерті, чистий жаль за фатальну помилку минулого. Цей момент підносить над землею героя, замурованого у власному потворному тілі, і проливає на нього небесне світло — *lux aeterna* (до речі, саме так називається практично легендарна музична тема з «Реквієму за мрією», у супроводі якої герої лягають у позу ембріона на уламках своїх життів, підсвідомо прагнучи повернутися до первісної чистоти сотворення). І цей момент був би неможливим без персонажа, якого так легко сприйняти за ще одну типову для сучасного кіно карикатуру на вірянина — без юного проповідника, який вважає, що має місію врятувати душу чоловіка, у чий дім потрапив практично випадково. Хоч якою наївною та безглуздою здається його поведінка на початку фільму, саме він стає тією людиною, що знаходить сміливість озвучити істину, нехай і дуже неприємну; і ця істина, зрештою, визволяє героя.

У часи, коли маленькі історії так часто відкидають на користь великих ідей, коли живу людину відсовують у тінь абстракцій і концепцій, ми потребуємо таких режисерів, як Даррен Аронофскі. Йому, нехристиянинові, що виріс біля самого джерела авраамічних релігій, напрочуд добре вдається дотримуватись у своїх фільмах християнського принципу «любити грішника, ненавидіти гріх». Він — плакальник усього людства в особі кожної маленької людини з її вадами, помилками і нещастями, але ці сльози несуть не відчай, а очищення.

ОЛЬГА МЕРЦ 26 ТРАВНЯ 2023

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**